

Міжнародна безпека

Лекція 5

*Економічна безпека та її роль в
розвитку світового господарства та
МЕВ*

План лекції:

- Економічна безпека та її місце в системі міжнародної безпеки.
- Елементи та рівні економічної безпеки.
- Критерії забезпечення економічної безпеки.

1. Економічна безпека та її місце в системі міжнародної безпеки.

- **Економічна безпека** – це захищеність усієї системи економічних відносин, що зумовлюють прогресивний розвиток економічного потенціалу країни і забезпечують підвищення рівня добробуту суспільства в цілому та окремих соціальних груп зокрема, а також формують основи обороноздатності країни, захищеність від небезпек та загроз, джерелом яких є зовнішні та внутрішні протиріччя.

Теорії економічної безпеки

Теорія «незалежності національної економіки»

Інтерпретація економічної безпеки як сукупності умов та правил, що забезпечують незалежність національної економіки, її стабільність та стійкість, здатність до постійного оновлення та самовдосконалення

Теорія «національних інтересів»

Інтерпретація економічної безпеки як стану економіки та інститутів влади, за якого забезпечується гарантований захист національних економічних інтересів, соціальна спрямованість політики, навіть при несприятливих умовах розвитку внутрішніх та зовнішніх процесів

Теорія «економічного розвитку»

базується на твердженні, що за відсутності економічного розвитку у державі різко скорочується можливість виживання, опору та пристосування до зовнішніх та внутрішніх умов. Таким чином, економічна безпека є динамічною концепцією збалансованого та стійкого економічного розвитку

**Теорія «економічної
стійкості»**

Фокусує увагу на підтриманні певних характеристик функціонування економіки під впливом негативних факторів. У цьому випадку економічна безпека – це стан національної економіки, що характеризується стійкістю, імунітетом до впливу внутрішніх та зовнішніх факторів, що порушують нормальне функціонування суспільного відтворення, що підривають досягнутий рівень життя населення та викликають підвищену соціальну напругу у суспільстві, а також загрозу самому існуванню держави.

Теорія «протиріч»

Пов'язана з категоріями національних потреб та національних інтересів. У цьому аспекті під економічною безпекою країни розуміють стан економіки та інститутів управління, що забезпечують правильне та своєчасне регулювання та вирішення протиріч у діяльності господарюючих суб'єктів, що справляють негативний вплив на внутрішньоекономічні процеси держави та її зовнішньоекономічну діяльність

2. Елементи та рівні економічної безпеки.

- Традиційно у системі економічної безпеки виділяють дві складові: зовнішню і внутрішню.
- *Внутрішня* економічна безпека включає інноваційно-технологічну, інформаційно-економічну, інвестиційну, енергетичну, фінансову, сировинно-ресурсну, продовольчу, соціальну, воєнно-економічну та соціальну безпеку.
- *До зовнішньої* складової економічної безпеки належать експортна, імпортна та інтеграційна безпека

Рис. 1. Основні визначення категорії "економічна безпека"

Рис. 2. Ієрархія рівнів економічної безпеки

Складові економічної безпеки

Економічна незалежність, що характеризується можливістю контролю за національними ресурсами, досягнення такого рівня виробництва, ефективності і якості продукції, який би забезпечував її конкурентоспроможність і дозволив би на рівних умовах брати участь у світовій торгівлі, коопераційних зв'язках та науково-технічному обміні.

Стійкість і стабільність національної економіки, що передбачає міцність і надійність усіх форм власності, створення гарантій для ефективної підприємницької діяльності, стримування дестабілізуючих чинників (боротьба з кримінальними структурами в економіці, недопущення серйозних розривів у розподілі доходів, що здатні викликати соціальну напругу);

Здатність до саморозвитку і прогресу, тобто спроможність самостійно реалізувати і захищати національні економічні інтереси, створювати сприятливий клімат для інвестицій та інновацій, здійснювати постійну модернізацію виробництва, розвивати інтелектуальний і трудовий потенціал країни.

Елементи системи економічної безпеки держави

Макроекономічна безпека — це стан економіки, за якого досягається збалансованість макроекономічних відтворювальних процесів

Виробнича безпека — це стан економіки, за якого забезпечується такий рівень розвитку промислового комплексу країни, який здатний забезпечити зростання економіки та розширене її відтворення.

Інвестиційна безпека – це такий рівень національних та іноземних інвестицій (за умови оптимального їх співвідношення), який здатен забезпечити довгострокову позитивну економічну динаміку при належному рівні фінансування науково-технічної сфери, створення інноваційної інфраструктури та адекватних інноваційних механізмів.

Фінансова безпека - такий стан бюджетної, грошово-кредитної, банківської, валютної системи та фінансових ринків, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних загроз, здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання

Бюджетна безпека - це стан забезпечення платоспроможності держави з урахуванням балансу доходів і видатків державного й місцевих бюджетів та ефективності використання бюджетних коштів

Бюджетна безпека - це такий стан курсоутворення, який створює оптимальні умови для поступального розвитку вітчизняного експорту, безперешкодного припливу в країну іноземних інвестицій, інтеграції України до світової економічної системи, а також максимально захищає від потрясінь на міжнародних валютних ринках

Грошово-кредитна безпека — це такий стан грошово-кредитної системи, який характеризується стабільністю грошової одиниці, доступністю кредитних ресурсів та таким рівнем інфляції, що забезпечує економічне зростання та підвищення реальних доходів населення

Боргова безпека — це такий рівень внутрішньої та зовнішньої заборгованості з урахуванням вартості її обслуговування й ефективності використання внутрішніх і зовнішніх запозичень та оптимального співвідношення між ними, достатній для вирішення нагальних соціально-економічних потреб, що не загрожує втратою суверенітету і руйнуванням вітчизняної фінансової системи

Безпека страхового ринку — такий рівень забезпеченості страхових компаній фінансовими ресурсами, який дав би їм змогу в разі потреби відшкодувати обумовлені в договорах страхування збитки їх клієнтів і забезпечити ефективне функціонування.

Науково-технологічна безпека - такий стан науково-технологічного та виробничого потенціалу держави, який дає змогу забезпечити належне функціонування національної економіки, достатнє для досягнення та підтримки конкурентоспроможності вітчизняної продукції, а також гарантування державної незалежності за рахунок власних інтелектуальних і технологічних ресурсів.

Енергетична безпека – такий стан економіки, який забезпечує захищеність національних інтересів у енергетичній сфері від наявних і потенційних загроз внутрішнього та зовнішнього характеру, дає змогу задовольняти реальні потреби в паливно-енергетичних ресурсах для забезпечення життєдіяльності населення та надійного функціонування національної економіки в режимах звичайного, надзвичайного та воєнного стану.

Зовнішньоекономічна безпека – такий стан відповідності зовнішньоекономічної діяльності національним економічним інтересам, що забезпечує мінімізацію збитків держави від дії негативних зовнішніх економічних чинників та створення сприятливих умов розвитку економіки завдяки її активної участі у світовому розподілі праці.

Соціальна безпека – такий стан розвитку, при якому держава здатна забезпечити гідний і якісний рівень життя населення незалежно від впливу внутрішніх та зовнішніх загроз

Демографічна безпека – це такий стан захищеності держави, суспільства та ринку праці від демографічних загроз, при якому забезпечується розвиток України з урахуванням сукупності збалансованих демографічних інтересів держави, суспільства й особистості відповідно до конституційних прав громадян

Продовольча безпека – такий рівень продовольчого забезпечення населення, який гарантує соціально-економічну та політичну стабільність у суспільстві, стійкий та якісний розвиток нації, сім'ї, особи, а також сталий економічний розвиток держави

3. Критерії забезпечення економічної безпеки

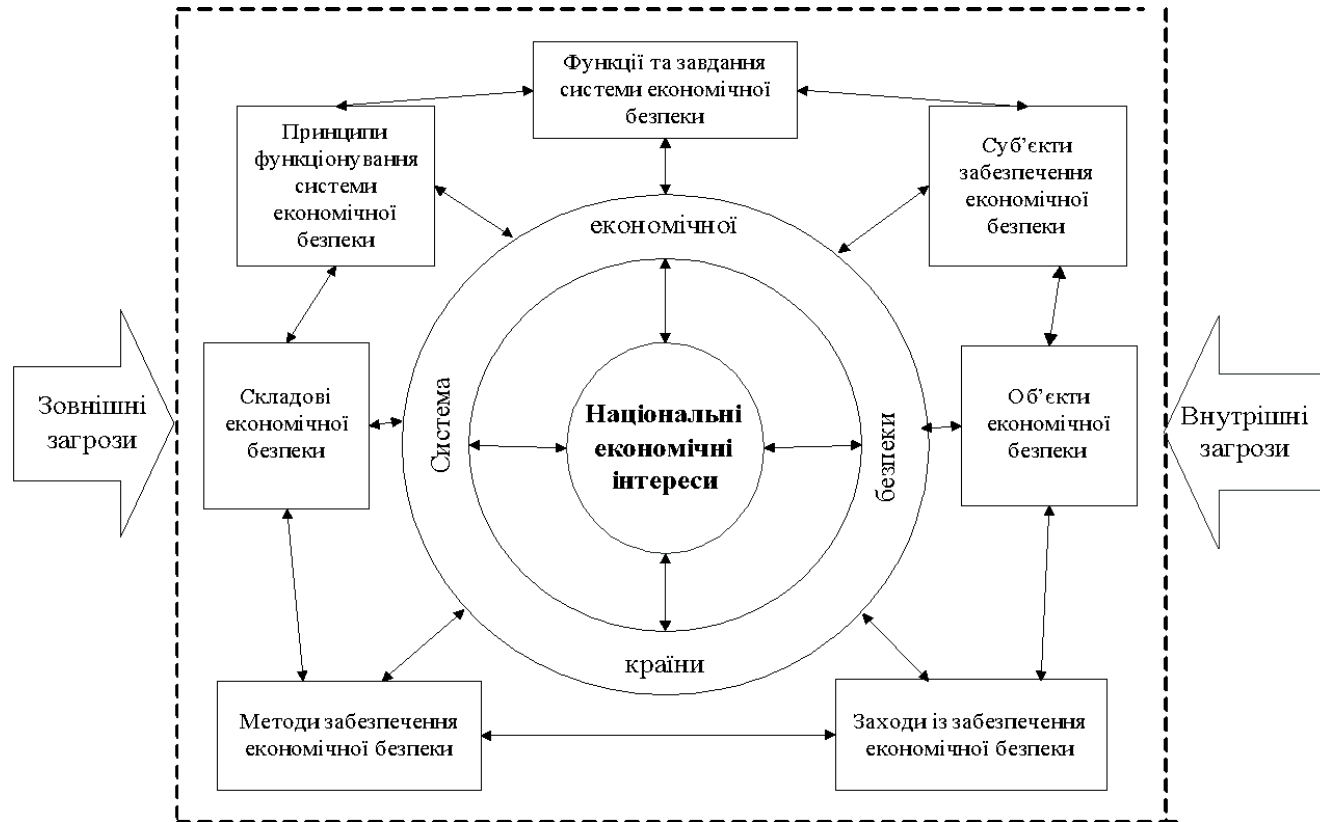

Рис. 2.4. Система економічної безпеки країни

Індекси та показники для оцінки економічного розвитку країн світу

Найменування індексу	Розробник/джерело	Складові індексу
Глобальний індекс конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Index)	ВЕФ	До індексу входять три субіндекси: загальні вимоги, підсилювачі ефективності, інновації та розвиненість
Індекс сталого розвитку країни (Index of sustainable development – ICP)	Інститут прикладного системного аналізу НАН і МОН України	Розраховується за допомогою інтегрального показника, який складається з субіндексів: економічного, екологічного та соціально-інституціонального.
Індекс економічної свободи (Index of Economic Freedom)	Американський дослідницький центр «Фонд насліддя» (The Heritage Foundation) спільно з газетою The Wall Street Journal	Використовуються показники: фіскальна свобода, участь уряду, свобода підприємництва, свобода праці, монетарна свобода, свобода торгівлі, свобода інвестицій, фінансова свобода. За кожним показником країнам виставляють оцінку в балах — від 0 до 100. Чим більше балів, тим більше рівень економічної свободи в країні.
Індекс залучення в міжнародну торгівлю (The Global Enabling Trade Index)	ВЕФ	Охоплює різні аспекти стимулювання торгівлі: доступ до ринку. Цей субіндекс вимірює ступінь, адміністрування кордону, інфраструктура, ділове середовище.
Індекс податкового тягаря і реформ	Журнал Forbes	Корпоративний прибуток, особистий дохід, податок на багатство, соціальна захищеність працедавця, соціальна захищеність працівника, ставка ПДВ
Показник ставки податку на прибуток	Консалтингова компанія KPMG	Ставка податку на прибуток

Індекс рівня складності податків	Pricewaterhouse Coopers	На основі діяльності «квіткової» фірми оцінюються: загальне число податків; час, що витрачається на сплату податків, годин в рік; повна податкова ставка, %
Індекс економіки знань (The Knowledge Economy Index)	Світовий Банк	Методологія оцінки знань включає два звідні індекси: індекс економіки знань і індекс знань, а також комплекс з 109 структурних і якісних показників, об'єднаних в чотири основні групи: індекс економічного і інституціонального режиму; індекс освіти; індекс інновацій; індекс інформаційних і комунікаційних технологій.
Індексний рейтинг інвестиційної привабливості країн	Національне Рейтингове Агентство	Характеризує інвестиційну привабливість країни відносно Росії. Індекс побудовано на основі міжнародних рейтингів, що характеризують передумови, що визначають доцільність інвестицій в національну економіку.
Індекс стійкості суспільства (The Sustainable Society Index)	Фонд стійкого суспільства (Нідерланди)	Оцінка за напрямками: благополуччя людей, екологічне благополуччя, економічне благополуччя.
Індекс рівня глобалізації країн світу (KOF Index of Globalization)	Швейцарський економічний інститут (KOF Swiss Economic Institute)	Комбінований показник, який дозволяє оцінити масштаб інтеграції тієї чи іншої країни у світовий простір і порівняти різні країни за його компонентами: економічна глобалізація, соціальна глобалізація та політична глобалізація.
Індекс процвітання країн світу (The Legatum Prosperity Index)	Інститут Legatum	Комбінований показник, який вимірює досягнення країн світу з точки зору їх благополуччя і процвітання у напрямках: економіка, підприємництво, управління, освіта, охорона здоров'я, безпека, особисті свободи, соціальний капітал.
Тіньова економіка	Friedrich.Schneider	На основі даних Світового банку визначено питому вагу тіньового сектору економіки у ВВП країни

Індикатори макроекономічної безпеки України та їх граничний рівень

Показники, одиниця виміру	Порогові значення
Валове нагромадження основного капіталу. % до ВВП	не менше 25
Зміна запасів матеріальних оборотних коштів, % до ВВП	-1.5-+1.5
Частка наявних доходів нефінансових корпорацій у валових наявних доходах. %	не менше 14-15
Частка сектора загальнодержавного управління в наявних доходах, %	не більше 20
Відношення обсягу ВВП до середнього значення у країнах ЄС. %	не менше 75
Відношення обсягу ВВП (ПКС) на одну особу до середнього значення у країнах ЄС. %	не менше 50
Відношення обсягу ВВП (ПКС) на одну особу до середньосвітового значення, %	не менше 100
Рівень тінізації економіки, % до ВВП	не більше 30
Відношення сальдо поточного рахунка платіжного балансу України до ВВП, %	-1 - +1
Відношення темпу росту продуктивності праці до темпу росту заробітної плати, разів	не менше 1

Індикатори виробничої безпеки України та їх граничний рівень

Показники, одиниця виміру	Порогові значення
Індекс реального промислового виробництва, % до 1990 р.	не менше 100
Ступінь зносу основних засобів промисловості, %	не більше 35
Матеріаломісткість промислового виробництва, грн./грн.	не більше 0,5
Коефіцієнт ліквідації промислових фондів, %	не менше 2,5
Частка у промисловому виробництві переробної промисловості, %	не менше 70
Частка у промисловому виробництві машинобудування, %	не менше 20
Фондомісткість промислової продукції. грн./грн.	не більше 1,15
Рентабельність операційної діяльності промислових підприємств, %	не менше 5

Індикатори інвестиційної безпеки України та їх граничний рівень

Показники, одиниця виміру	Порогові значення
Відношення обсягів інвестицій в основний капітал до ВВП, %	не менше 25
Відношення чистого приросту прямих іноземних інвестицій до ВВП, %	5-10
Ступінь зносу основних засобів, %	не більше 35
Відношення обсягу інвестицій до вартості основних фондів, %	не менше 6
Частка прямих інвестицій у загальному обсязі інвестицій, %	від 20 до 30

Індикатори енергетичної безпеки України та їх граничний рівень

Показники, одиниця виміру	Порогові значення
Енергоємність ВВП, кг умовного палива / грн	0,2-0,5
Транзит нафти, млн т	56-65
Частка домінуючого паливного ресурсу у споживанні паливно-енергетичних ресурсів, %	не більше 30
Частка імпорту палива з однієї країни (компанії) в загальному його обсязі, %	не більше 30
Відношення інвестицій підприємства паливно- енергетичного комплексу до ВВП, %	3-4
Обсяг видобутку вугілля, млн т	70-100
Транзит газу, млрд м3	не менше 175
Частка власних джерел у балансі паливно- енергетичних ресурсів держави, %	не менше 50
Знос основних виробничих фондів підприємств паливно-енергетичного комплексу, %	не більше 50
Ступінь забезпечення паливно-енергетичними ресурсами, %	не менше 100

Індикатори зовнішньоекономічної безпеки України та їх граничний рівень

Показники, одиниця виміру	Порогові значення
Коефіцієнт покриття імпорту експортом (відношення між обсягами експорту та імпорту), рази	не менше 1
Відношення обсягу імпорту до ВВП, %	не більше 50
Відношення обсягу експорту до ВВП, %	не більше 50
Частка імпорту у внутрішньому споживанні держави, %	не більше 30
Частка імпорту продовольства у внутрішньому споживанні держави, %	не більше 25
Питома частка сировинного та низького ступеня переробки експорту (промисловості) у загальному обсязі експорту товарів, %	не більше 40
Питома частка провідної країни-партнера в загальному обсязі зовнішньої торгівлі, %	не більше 30

Індикатори соціальної безпеки України та їх граничний рівень

Показники, одиниця виміру	Порогові значення
Частка населення із сукупними витратами, які нижче 75 % медіанного рівня сукупних витрат (рівень бідності), %	не більше 25
Частка населення із середніми сукупними витратами на одну особу на місяць, які нижче прожиткового мінімуму, %	не більше 40
Відношення середньої зарплати до прожиткового мінімуму, рази	не менше 3
Відношення мінімального розміру пенсії за віком до прожиткового мінімуму, рази	не менше 1,5 – 2
Відношення індексу номінальних сукупних ресурсів домогосподарств до індексу споживчих цін, рази	не менше 1
Відношення сукупних витрат 10 % найбільш забезпеченого населення до 10 % найменш забезпеченого, рази	не більше 8
Частка витрат на харчування (продовольчі товари та харчування поза домом) у загальному обсязі споживчих грошових витрат домогосподарств, %	не більше 50
Рівень безробіття (за методологією МОП), %	не більше 10
Рівень тривалого безробіття у працездатному віці (відношення чисельності безробітних понад шість місяців до загальної чисельності безробітних), %	не більше 25-30
Наявність житлового фонду в середньому на одну особу, м ²	не менше 25
Кількість уперше зареєстрованих випадків захворювань на 100 осіб	не більше 60
Обсяг видатків зведеного бюджету на охорону здоров'я, % до ВВП	не менше 4
Обсяг видатків зведеного бюджету на освіту, % до ВВП	не менше 8,3

Індикатори демографічної безпеки України та їх граничний рівень

Показники, одиниця виміру	Порогові значення
Очікувана тривалість життя при народженні, років	не менше 70
Коефіцієнт дитячої смертності (померло дітей віком до одного року на 1 тис. народжених), осіб	не більше 1 – 2
Коефіцієнт природного приросту (на 1 тис.), осіб	не менше “+” 2,8
Сумарний коефіцієнт народжуваності населення (середня кількість дітей, народжених жінкою за все життя), осіб	не менше 2,2
Чистий коефіцієнт відтворення населення (брутто), осіб	не менше 1,1

Індикатори продовольчої безпеки України та їх граничний рівень

Показники, одиниця виміру	Порогові значення
Добова калорійність харчування людини, тис. ккал	не менше 2,5
Рівень перехідних запасів зерна, % від річного споживання	не менше 17
Виробництво зерна на одну особу за рік, тонн	не менше 0,8

Рис. 2. Система нормативно-правового забезпечення економічної безпеки в Україні